

EL TREBALL PSICOPEDAGÒGIC A L'ESCOLA

Maria Jesús Comellas

RESUMEN

La tarea educativa, por su complejidad, pide la aportación de diferentes profesionales que puedan realizar un trabajo en equipo aportando unas orientaciones y recursos según su preparación. Estos equipos multiprofesionales estarían formados por: pedagogos, psicólogos y educadores.

El objetivo fundamental que persigue este equipo es el de posibilitar el desarrollo óptimo del niño en su globalidad.

Para posibilitar este desarrollo, además de hacer un seguimiento del niño desde las primeras edades, el equipo estará en contacto con la familia y con todos aquellos que intervengan en el proceso educativo, para hacer una tarea de orientación, pudiendo tratar directamente al niño o niña cuando, por su edad, momento evolutivo o situación académica, lo requieran.

ABSTRACT

The complexity of the educational task requires that different professionals work together as a team, each member contributing with the resources and knowledge that are a product of his training.

These multiprofessional teams would include: pedagogs, psychologists and educators.

The team's main aim is to aid the child in achieving an optimum level in his overall development.

In order to carry out this task, the child's development must be followed up from early childhood, as well as contact with the child's family and all those involved in his educational process. For the purpose of guidance and counselling, the child should be treated directly when necessary, or if required by either his age, moment of development or situation in school.

En l'exercici de la tasca educativa tot sovint parlem de la necessitat del treball en equip, per tal de poder contrastar opinions, analitzar els problemes conjuntament i enriquir-nos amb els suggeriments i aportacions d'altres professionals.

Ara bé, en tasques tan complexes com l'educació, no és suficient un treball en equip, sinó que s'imposa una condició fonamental d'aquest equip i és que sigui multiprofessional.

Si l'equip de treball és multiprofessional a més de l'enriquiment que poden donar les diferents persones hi haurà l'enriquiment que suposa el que aquestes persones tinguin una formació diferent i complementària alhora; llavors es pot arribar al treball associat (*Team guidance*. Rodríguez i Gil, 1983).

En un principi i encara ara en molts llocs, es porta a terme una tasca de cada un dels professionals de l'ensenyament d'una manera deslligada. Així el psicòleg fa els seus diagnòstics i possibles orientacions en funció d'una informació recollida, el pedagog pot programar i investigar perquè també recull informació i el mestre, pel seu costat, treballa directament amb el nen, amb unes actituds més o menys reactives respecte als altres dos professionals, ja que no se sent vinculat pels treballs que realitzen i no comprèn els objectius que es proposen, ni veu la manera com pot aprofitar-los.

Creiem que aquest equip és fonamental perquè l'educació millori de qualitat i per tant es pugui donar resposta a les diferents situacions que es donin tant a l'escola com en qualsevol situació educativa. Per això plantejem la dinàmica i objectius que hauria de tenir, des del nostre punt de vista, aquest equip psicopedagògic.

QUI EL COMPOSA

L'equip psicopedagògic hauria d'estar compost per:

El *psicòleg*: amb una formació global, bàsicament en tots aquells aspectes que afecten el nen i el seu entorn, amb un plantejament ideològic eclèctic, per tal d'aprofitar totes les investigacions fetes des de qualsevol enfocament, sempre que pugui ser vàlid per a la tasca educativa.

El *pedagog*: qui a més de conèixer tots els aspectes bàsics de la psicologia del nen, ha de tenir recursos didàctics i metodològics per poder col·laborar amb els mestres i oferir-los alternatives i plantejar investigacions que permetin la descoberta i el control posterior de variables que incideixin en la tasca educativa, per tal de millorar-la.

L'*educador*: qui disposa d'uns programes i activitats que tenen com a objectiu modificar i perfeccionar el comportament del nen, canviant

o potenciant les actituds que li són bàsiques (Correll, 1970). Amb la seva formació global, tant per les tècniques que ha d'aplicar com pel coneixement que té del nen, fruit de l'observació i del tracte diari, pot fer valuossíssimes aportacions, i és qui haurà de continuar, incidint d'una manera més constant, aplicant els programes i les alternatives que es decideixin, com a síntesi del treball i aportacions de tots els professionals de l'equip.

Per tal que la tasca sigui positiva, en el si de l'equip caldrà evitar recls entre els professionals, sent necessàries unes actituds de col·laboració, que tindran com a base el coneixement de la tasca que cada un pot fer, de les possibilitats de cada un; i sols la síntesi de totes les aportacions ens donarà unes alternatives vàlides.

OBJECTIUS

L'objectiu fonamental de l'equip multiprofessional és possibilitar el desenvolupament òptim del nen en la seva totalitat i en l'actuació completa de les seves possibilitats (Zavalloni, 1981).

Per tant, no es planteja una orientació al marge del procés educatiu, sinó plenament integrada en aquest procés, i a tots els problemes de l'adaptació del subjecte al seu medi i a les seves relacions. És el concepte de *counseling* citat per Zavalloni (1981).

L'American School Counselor Association defineix aquest concepte de *counseling* com «una relació d'acceptació no valorativa, en la qual un individu se l'ajuda a comprendre's millor a si mateix, a comprendre l'ambient que percep i la relació que entre tot això existeix. La seva finalitat és enriquir i millorar el desenvolupament i la realització personal en el major nombre d'individus, situant-los en la condició ideal de prendre decisions intel·ligents».

Per tant, no ens mourem solament dins l'àmbit de l'orientació i del tractament terapèutic, per donar resposta al nen que ja necessita un tractament, sigui personal o familiar, sinó que també i bàsicament cal fer una tasca d'orientació preventiva, en el sentit d'investigar les causes i variables que poden portar a que una part de la població no es desenvolupi adequadament, i poder oferir alternatives de canvi per evitar aquestes disharmonies.

Per això caldria que, cadascú, des de la seva perspectiva, investigués sobre el millor enfocament pedagògic, per possibilitar el desenvolupament del nen, i ajudar-lo a integrar-se en aquest procés educatiu, tot estimulant i aprofitant alhora les descobertes, la capacitat d'expressió i les vivències (Lapierre i Aucoeur, 1977).

LA TASCA ORIENTATIVA

Si bé cada vegada està més generalitzada l'amplitud i els àmbits que agafa la tasca educativa, cal fer-ne esment, perquè creiem que no es porta a terme d'una manera generalitzada a tota la població infantil.

Quan parlem de l'educació, doncs, fem referència a:

a) Desenvolupament del nen:

- Intel·lectual: Raonament, lingüístic.
- Afectiu.
- Social: relació amb els adults, relació amb els seus iguals, autonomia i maduresa de comportament.
- Psicomotriu: corporal, manual, espacial, temporal.
- Instrumental: percepció, atenció, memòria.
- Aprenentatges.

b) Treball amb l'entorn del nen:

- Família.
- Temps lliure.
- Activitats culturals.

Els diferents components de l'equip multiprofessional poden i han de fer les seves aportacions a aquest procés, no sols perquè no es trenqui sinó per garantir que es porta a terme d'una manera plena.

El psicòleg, tant des del punt de vista de la seva formació teòrica com dels instruments de quantificació o diagnòstic de què disposa, pot aportar dades i reflexions molt valuoses.

Ara bé, en la nostra societat, potser per desconeixement d'altres professionals o per una sobrevaloració, més o menys fonamentada, s'ha mitificat la tasca del psicòleg, i s'espera d'ell i de les seves eines la solució als problemes de l'infant.

Evidentment tant des del punt de vista evolutiu, clínic o psicomètric, pot donar-nos una informació i possibles alternatives de treball.

Ara bé, cal que ponderem aquestes informacions si no volem caure en un error que, tenint present que estem educant, seria imperdonable. Per això proposem una sèrie de reflexions:

1. No ens serveix, ni mai ha servit, etiquetar el nen, amb les eines o criteris que siguin.

Una etiqueta no aporta una solució, sinó tot el contrari, ja que condiciona tant al nen com a l'adult que l'ha de tractar (Anastasi, 1973). Per tant, lluny de crear unes expectatives de treball, crea uns condicionaments, ja que el nen és.

2. Cal que tinguem present també, que les eines de què es disposa en

Psicologia, per molt fiables que siguin i molt experimentades, no poden prescindir d'uns factors fonamentals — les actituds—, que condicionen els resultats.

En medicina malgrat el malalt no ho vulgui, podem explorar-lo amb anàlisis, RX o altres mitjans. En Psicologia no podem fer res contra la voluntat, motivació o refús del nen, ja sigui a la persona, a la situació o a les proves que se li administren.

Un treball conscient en Psicologia no donarà els resultats valorant sols el nombre obtingut en una prova, sinó que donarà una informació valorant el màxim de variables que hagin intervingut:

- Actitud.
- Anàlisi del que avalua la prova realment.
- Ambient sòcio-cultural.
- Situació familiar.
- Situació escolar...

3. Cal tenir present que la majoria de proves que avaluen aptituds estan molt influenciades per factors culturals. Per tant, un resultat baix, encara que ens correlacioni amb el fet que el nen té dificultats d'aprenentatge (avaluen el mateix) no ens és un índex fiable del nivell intel·lectual, entès en un sentit determinista, especialment en les primeres edats. Ens és, evidentment, un repte educatiu per poder tots els professionals estimular el nen, i incidir en l'ambient i ajudar-lo a que pugui madurar al màxim en tots els aspectes.

Per tant, l'escola no necessita un psicòleg que faci diagnòstics, sinó que reculli informació i l'analitzi, per poder-la oferir a l'equip per tal de contrastar-la amb els processos evolutius, cognitius, entre la població que treballa i altres més àmplies.

El pedagog, paralel·lament:

1. Ha de comprovar, analitzar, la tasca educativa de l'escola per veure fins a quin punt respon a les necessitats no sols d'un nen o un tipus de nen sinó de tota la població que li ha estat confiada.

2. Cal que revisi programes i metodologies, junt amb l'educador, perquè aquest no se senti qüestionat o jutjat, perquè pugui plantejar les dificultats en què es troba, tant per l'aplicació dels programes, com pel seguiment dels nens.

El pedagog, veient el nombre de nens que responen a nivell acadèmic i/o psicològic i els que no responen, podrà plantejar programes complementaris, ja sigui pel grup o a nivell individual per tots els qui ho requereixin.

ÀMBITS D'ACTUACIÓ

L'escola

Per les seves possibilitats i formació, una tasca que ha de realitzar d'una manera fonamental és la investigació a l'escola tant en:

- Processos maduratius.
- Processos d'aprenentatge.
- Àrees de coneixement.

Sovint ens trobem que l'educador, atrapat pels programes acadèmics i per poder donar l'atenció adequada a cada nen, no pot tenir una visió global de l'escolaritat ni del nivell que han d'assolir en cada àrea, així com dels nivells dels altres grups. Cada educador fa el seu programa, procura que tots els nens avancin, però li manca la visió lineal.

Per la complexitat del procés, cal una coordinació no sols de programes acadèmics (hi ha programes oficials i els llibres de text ho faciliten) sinó de totes les àrees i de tots els aspectes del desenvolupament, ja que ens trobem en cursos superiors en què hi ha un nombre considerable de nens que no ha seguit el procés global desitjable.

Evidentment alguns d'aquests nens, per les seves característiques, hauran precisat i continuen precisant una atenció individual. Però, com justifiquem que un nombre elevat de nens no ha assolit el nivell de maduració espacial, lingüístic, etc.?

La tasca investigadora de la Psicologia i la Pedagogia podrà fer una aportació evident no sols en el sentit de buscar-ne les causes sinó també d'oferir alternatives que possibilitaran que en promocions futures no es donin uns resultats no desitjables.

Per tant, fruit d'aquesta tasca multiprofessional en aquest cas, sorgiran programes complementaris pel grup i individuals per qui ho requereixi.

La família

Un altre àmbit d'actuació molt fonamental és el de l'orientació i el del treball amb la família, ja que la responsabilitat de l'educació del nen és compartida amb els pares; són els qui poden i han de prendre les decisions últimes (Strang, 1965).

Els pares, malgrat ser els qui més incidència tenen en l'evolució del nen, no són professionals de l'educació, i en molts moments no s'han plantejat què vol dir educar un infant i què necessita aquest infant pel seu desenvolupament harmònic.

Amb les relacions afectives, la dinàmica familiar i l'organització condicionen o determinen una sèrie d'actituds del nen.

Els pares tenen unes expectatives amb els seus fills (Rouques, 1975). Segons l'educació que els donin i les relacions que estableixin amb cada fill i les que s'estableixin entre germans, possibilitarem el desenvolupament equilibrat del nen o el condicionar-~~em~~ negativament (Lemay, 1975).

Per això en molts moments l'actuació dels pares no és l'adequada, encara que això no comporta, com en alguns casos se'ls diu, que hagin de culpabilitzar-se, ja que partim de la base que actuen segons ells creuen, perseguint el bé del nen.

Periòdicament l'escola dóna una informació als pares del comportament del nen. Segons quines siguin les característiques d'aquesta informació i segons siguin els pares, no podem fer-la arribar, sinó que cal una relació més directa que permeti una explicació, i ajudar els pares a veure la transcendència, repercussions i per tant possibles formes d'actuació, que és el que justifica l'entrevista i el treball conjuntament, tot fent un programa que ha d'incidir en el comportament del nen, per la coordinació i coherència en l'actuació (Jackson, 1981).

Quan ens trobem que la resposta que rep el nen de la família és contradictòria o inadequada respecte la que es dóna a l'escola i que l'equip multiprofessional creu que és l'adequada, és urgent no sols el plantejament que hem apuntat inicial, sinó també fer un seguiment per altres membres de l'equip, per tal de donar uns recursos, mantenir les propostes, malgrat la promoció del nen a cursos superiors i, per tant, a canvis de mestre, tot valorant el procés, canviant estratègies... fent un treball en comú que repercutirà en el bé del nen.

També cal fer un treball, global, amb el col·lectiu de pares de l'escola per possibilitar la comprensió de la tasca que es fa a l'escola, fer debats sobre temes educatius que afecten el present i el futur del nen.

El Noi-Noia

Quan el noi o la noia va progressant en el procés educatiu, aquest augmenta de complexitat, el que fa que es donin canvis.

A partir de la segona etapa d'EGB, per la pluralitat de matèries, el nen no disposa d'un sol educador. Apareix en aquest moment la figura del tutor.

Aquest tutor és el responsable de la globalitat del procés, i és el coordinador dels diferents mestres que imparteixen les matèries.

Aquest canvi no sols afecta les relacions que té el nen amb l'educador, sinó que pot portar problemes de coordinació i seguiment real de la línia de l'escola i del seguiment del nen. Aquest procés s'accentua quan el nen entra en l'ensenyament secundari.

Per l'edat, però, el nen pren un protagonisme clar en aquest procés orientador, en el sentit que si bé de petit ja podia haver rebut un tractament individualitzat ara, pel seu nivell de consciència, de motivació i per la creixent llibertat que li confereix la seva edat i la seva maduració, tindrà un pes específic en l'orientació que es faci de com s'han d'enfocar els anys venidors.

Per poder fer aquesta orientació caldrà tenir present:

- Els rendiments acadèmics que ha tingut al llarg de l'escolaritat, especialment en els darrers anys, i ponderar les dificultats que hagin pogut haver, la seva superació...

- La maduresa global del nen, tant en les seves relacions, autonomia, comportament...

- El domini d'unes habilitats i control, ja sigui motriu com d'organització.

- Les actituds davant del treball, esforç, estudi...

- L'interès per dedicar-se a una àrea en concret.

Si realment volem fer una orientació professional encaminada a guiar el noi/noia cap a un futur esperançador, a més de valorar els aspectes individuals que acabem d'esmentar caldrà tenir present que:

- Per trobar un futur professional, l'hem d'orientar cap a àrees de treball que no estiguin saturades i que, tenint present l'evolució de la tècnica i de l'economia de la societat, els permeti un lloc de treball.

- Cal estimular tots els valors, tant professionals i humans com econòmics, ja que és freqüent trobar-nos joves que pensen dedicar-se a una professió no perquè els agradi sinó per la possible retribució o per l'estatus que representa.

- Cal estimular, doncs, els interessos en el jove, donant-li a conèixer àmbits de treball i tipus d'actuació, perquè tenint aquesta informació i el coneixement de les seves possibilitats es pugui sentir motivat cap a àrees de treball i recerca (Naville, 1975).

És fonamental, pel futur equilibri mental de l'adult, que les hores de treball el satisfacin (Fromm, 1968).

El nen es trobarà en un punt que haurà de prendre una decisió. És important que no el porti a decidir uns estudis en funció del que fa el seu amic o el veí, sinó que tingui ell i la família l'orientació suficient perquè la decisió sigui adequada i adaptada el màxim a les característiques del nen.

La intervenció de l'equip multiprofessional en l'ensenyament secundari ens planteja un tema seriós.

Si en l'actualitat la presència d'aquest equip es dona solament en l'ensenyança bàsica, i no d'una manera suficient, és fonamental que es rei-

vindiqui la presència en l'ensenyament secundari, ja que si bé el noi arriba amb unes condicions i un procés maduratiu, el treball que s'ha de fer és, si cap, més fonamental, en el sentit que per l'edat el noi és més protagonista, i sols amb aquest protagonisme el podrem motivar.

Tenint present el moment evolutiu pel qual passa —l'adolescència—, la situació en molts moments és crítica, essent fonamental un seguiment, un plantejar les coses, el treball així com l'esforç, de tal manera que generi actituds positives; és fonamental, si tenim present la situació de la societat en la qual s'ha d'integrar.

BIBLIOGRAFIA

- ANASTASI, A., *Tests psicológicos*, Aguilar, Madrid 1973.
- BORDAS, M.D., *Cómo elegir profesión*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar (Barcelona) 1980.
- CORRELL, W., *Introducción a la Psicología pedagógica*, Herder, Barcelona 1970.
- DE MIGUEL DÍAZ, M., «Técnicas e instrumentos de la orientación escolar», *Revista de Educación* 270, maig-setembre 1982, pp. 97-113.
- ELTON, M., *El derecho de los padres a la educación de sus hijos*, EUNSA, Pamplona 1982.
- ENGELMAYER, O., *Psicología de la labor cotidiana en la escuela*, Kapelusz, Madrid 1964.
- FERREIRA, M.J., «Interacción entre currículum escolar y orientación: Una perspectiva internacional», *Revista de Psicología General y Aplicada* 36(1), 1981, pp. 121-128.
- FROMM, E., *Per una societat sana*, Ed. 62, Barcelona 1968.
- GAL, R., *La orientación escolar*, Cincel-Kapelusz, Madrid 1981.
- GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT, *Pla d'orientació professional per a alumnes de batxillerat*, Centre d'orientació professional de l'INEM de Barcelona, Barcelona 1983.
- GENOVAR, C., GOTZENS, C. i MONTANÉ, J., «Aspectos introductorios en la Orientación y el Consejo psicológico», dins C. GENOVAR, *Consejo y Orientación psicológica*, UNED, Madrid 1982.
- GONSÁLBEZ, A., *Orientación y tratamiento psicopedagógico*, Cincel, Madrid 1977.
- HAYES, B. i HOPSON, B., *La orientación vocacional en la enseñanza media*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar (Barcelona) 1982.
- HERBERT, E.L. i FERRY, G., *Pedagogía y psicología de los grupos*, Nova Terra, Barcelona 1973.
- JACKSON, B., *Cada niño, una excepción*, Morata, Madrid 1981.
- KNAPP, R., *Orientación del escolar*, Morata, Madrid 1974.
- LAPIERRE, A. i AUCOUTURIER, B., *Los contrastes*, Científico-Médica, Barcelona 1977.

- MAURI, T. i MIGUEL, F., «Problemática psicopedagógica de la Formación Profesional», *Infancia y aprendizaje* 13, 1981, pp. 121-125.
- MONTANÉ, J., «El currículum del orientador escolar», Ponencia presentada en el *I Congreso Nacional de Orientación Escolar y Profesional*, Madrid; maig de 1984.
- NAVILLE, P., *Teoría de la orientación profesional*, Alianza Editorial, Madrid 1975.
- PRADA, C., «Estudio exploratorio sobre la evolución de los intereses profesionales desde 2º. de BUP a COU», *Revista Española de Pedagogía* 156, pp. 110-130.
- REPPETO, E., *Orientación escolar profesional y personal*, UNED, Madrid 1977.
- RODRÍGUEZ MORENO, M. L. i GIL, T.N., *Modelos de intervención en orientación educativa y vocacional*, PPU, Barcelona 1983.
- RODRÍGUEZ ESPINAR, S., *El orientador y su práctica profesional*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar (Barcelona) 1981.
- ROUQUES, D., *Parents et therapeutes*, Fleurus, París 1975.
- SOTNES, E., *Psicopedagogía*, Paidós, Buenos Aires 1983.
- STRANG, R., *Cómo informar a los padres*, Paidós, Buenos Aires 1965.
- WEINBERG *et al.*, *Orientación educacional*, Paidós, Buenos Aires 1972.
- ZAVALLONI, R., *Orientar para educar*, Herder, Barcelona 1980.